

הישיבה המאתיים ארבעים וארבע (רמד)

ביום ט' בטבת התשנ"ט (28 בדצמבר 1998) בשעה 15:00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אירמאי, אילן אלדר, עוזי אורנן, משה בר-אשר (יו"ר), אהרן דותן, יעקב זוסמן, אברהם טל, ישראל ייבין, אהרן מגד, שלמה מורג, גד בן-עמי צרפתי, יהודה רצהבי; החברים-היועצים יעקב בן-טולילה, אפרים חזן, אבנר טריינין, יעקב מנצור, אלישע קימרון, מנחם קיסטר, אורי שמעוני; המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריאל בירנבאום, עינת גונן, ברק דן, צביה זמירי, מלכה זמלי, רחל סליג; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון.

- א. סדר היום: א. ברכות ותנחומים
- ב. מילים בשימוש כללי
- ג. קיום הקמץ בנטיית משקל פֶּעַל
- ד. הגרוניים בפועל

א. ברכות ותנחומים

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את ישיבת המליאה ולברך את חברנו פרופ' אלישע קימרון על שבתו לראשונה עמנו כחבר-יועץ. אני שולח את תנחומיי ואת תנחומי האקדמיה כולה לפרופ' יהושע בלאו עם פטירת אחותו פרופ' קלרה חן ז"ל. אציין שהמנוחה הייתה יושבת ראש הוועדה לשמות צמחי ארץ ישראל וחברת הוועדה למונחי הביולוגיה. תרומתה להן הייתה מכרעת.

ב. מילים בשימוש כללי

מ' בר-אשר: הסעיף הראשון שעל סדר יומנו הוא דיון בתשע מילים פרי עבודתה של הוועדה למילים בשימוש כללי. הרשימה נחלקת לשניים: ארבע המילים הראשונות שייכות לתחומים שונים; חמש האחרות – לעולם התרופות.

הודעת הוועדה למילים בשימוש כללי

1. גְּבִיעוֹן נֶיֶר – paper cup (בצרפתית: manchette)
2. מְתַנֵּית – פּאוֹץ
3. מְשַׁבֵּת (מְנוּעַ) – immobilizer
4. מְעַרְפֵּל – confounder

שמות כלליים לתרופות על פי צורתן:

5. קְפֻלֵית – caplet
6. לֶזְסֵית – lozenge
7. קְפְסִית – capsula
8. טְבֻלֵית לְעִיסָה – chewable tablet
9. טְבֻלֵית תּוֹסְסֵת – effervescent tablet

רקע

1. גְּבִיעוֹן נֶיֶר – paper cup (בצרפתית: manchette)
 הכוונה לנייר "חצאית" לעוגות – מְנוּעַט.
 במונחי כלכלת הבית (התשל"ח) נקבע: paper cup – סְלֶסְקָה;
 בלמד לשונך פח נכתב בצד המונח: "קערת נייר להגשת ממתקים. מוליות ועוגות קטנות נתונות בדרך כלל בסלסילות".
 חברי הוועדה הסכימו שיש לחדש מונח. באחד מספרי הבישול המכובדים מצאנו גְּבִיעוֹנֵי נֶיֶר, ונראה שהמונח הזה משמש. עוד הוצעו בוועדה המונחים גְּבִיעַ נֶיֶר, חֶפֶת.
 יושם אל לב כי ההצעה היא שינוי של קביעה קודמת (סְלֶסְקָה).

2. מְתַנֵּית – פּאוֹץ
 מדובר בתיק הצמוד לחגורה. החגורה והתיק נחגרים במותן.
 במונחי תפירה ולבוש (התשמ"ד) נקבע המונח מְתַנֵּית תמורת battle-dress. אך מכיוון שהמעיל הזה אינו נפוץ כבעבר, נראה שאין המונח תפוס עוד. היו חברים שהביעו הסתייגות מההצעה, משום שכל בגד שסופו במותן אפשר שייקרא מְתַנֵּית.
 הצעות אחרות שהועלו: אֶשְׁפָּה, תֵּיק חָגוּר, פִּיס חָגוּר, חָגוּרַת תֵּיק, חָגוּרָן, מְתַנֵּן, מְתַנֵּית.

3. מְשַׁבֵּת (מְנוּעַ) – immobilizer
 המונח המוצע כבר רווח בציבור.

4. מְעַרְפֵּל – confounder
 פרופ' מודן, מנהל המכון לאפידמיולוגיה קלינית במרכז הרפואי שיבא, היה אורח הוועדה והסביר במה מדובר:

יש למחלות גורמי סיכון סיבתיים, כלומר גורמים שבעטיים באה המחלה. אך בצד גורם הסיכון הסיבתי יש גורם סיכון לא סיבתי. למשל, נמצא שאנשים רבים שחלו בסרטן הריאה מעשנים ושותים קפה שחור. ברור שרק העישון הוא הגורם הסיבתי לסרטן הריאה, ואילו שתיית הקפה השחור היא גורם שאינו סיבתי. לגורם הזה פרופ' מודן מציע את השם עֶרְפֵּלָן בשל הערפול ואי-הבהירות שהוא יוצר בדבר גורם הסיכון האמתי.

חברי הוועדה הביעו הסתייגות מן המונח עֲרָפֶלֶן, משום שבשמות המסתיימים ב־ן בדרך כלל מצוינת תכונה מְכוּוֹנֶת קבועה (למשל שקרן – שתכונתו לשקר שוב ושוב). ואילו ה"ערפֶלֶן" אינו מערפל בכוונה. ועוד: לעתים גורם אחד הוא גורם לא־סיבתי במקרה אחד וגורם סיבתי במקרה אחר. למשל, שתיית קפה שחור היא גורם סיבתי אמתי לטרטן הלבֵּב. בשל כך הוצע: מְעַרְפֵּל. לאחר הישיבה הציעה הגב' אלמגור־רמון: (גֹרֶם) מְאַחֵז, גֹרֶם שְׂוֹא.

5-9. שמות כלליים לתרופות על פי צורתן

הגברות יעל פלישמן ולורה סלייטר, רוקחות ב"סופרפארם" בשכונת ניות בירושלים, היו אורחות הוועדה, וסייעו לחבריה במתן שמות כלליים לתרופות.

5. קְפֵּלֵית – caplet

המילה "קפלייה" (caplet) משמשת זה כבר לתרופה שצורתה מוארכת כדי להקל על הבליעה. המילה נוצרה מצירוף של קפסולה וטבלייה. מכיוון שבעבר נקבע המונח טְבֵּלֵית (מונחי הרפואה תשי"ט), מוצע לקבוע לצדו קְפֵּלֵית.

6. לֶזְסֵנִית – lozenge

מדובר בסוכריית מציצה. בזמנה הייתה צורת הסוכרייה מעוין, ומכאן שמה העברי המקובל זה כבר.

7. קְמוֹסָה, קְפֵּסִית – capsula

מדובר בתרופה בצורת אבקה הנתונה בבתי גילטין. המונח קְמוֹסָה משמש בקרב הרוקחים והציבור, ולכן התקבל בוועדה. מוצע לקיימו לצד המונח קְפֵּסִית, שהתקבל במונחי הרפואה, התשי"ט.

8. טְבֵּלֵית לְעִיסָה – chewable tablet ; 9. טְבֵּלֵית תּוֹסֶקֶט – effervescent tablet

הרוקחות ציינו שיש צורך במונחים.

(כאמור, המונח טְבֵּלֵית תמורת tablet נקבע במונחי הרפואה [התשי"ט], ואילו במונחי דמוגרפיה [התשמי"ז] נקבע המונח גְלוֹלָה תמורת (pill, tablet).

מ' בר־אשר: נדון תחילה בארבע המילים הראשונות.

א' מגד: אני מציע בשביל פאון' לגאול את המילה העברית תְּרִיט, המצויה כבר בלשון המקרא, ומשמשת – או לפחות שימשה – בספרות העברית. היא מצויה הרבה גם בספרות ההשכלה וגם אחר כך בספרות העברית החדשה, למשל בתרגומיו של שלונסקי. גאולת מילה עברית עדיפה מחידוש מילה.

ע' אורנן: תְּרִיט איננו כל ארנק; זהו ארנק למטבעות.

מ' קיסטר: חשבתי על גאולת מילה עתיקה אחרת: המילה פְּנֵדָה מלשון חכמים. אף שגם זו במקורה מילה שאולה, היא נתאזרחה דייה במקורותינו.

אשר לְמְעַרְפֵּל, נדמה לי שהשורש ע"מ"מ או עמע"מ מתאים יותר שהרי מדובר בסיבה עמומה. אני מציע אפוא מְעַמְעֵם או מְעַמְעֵם. ההצעה (גֹרֶם) מְאַחֵז אינה טובה; בעברית

אחז/איחז עיניים הוא ביטוי כבול, ואין סיבה לשברו. זאת ועוד: במאחז יש משום תרמית והונאה, ואין זו כוונת הדברים.

גב"ע צרפתי: המילה גורם אינה שייכת כלל למונח הזה. בדברי הרקע מדובר אמנם ב"גורם שאינו סיבתי", אך זה נשמע כתרתי דסתרי. איכה ימצא גורם שאינו סיבתי?

ש' אירמאי: השורשים עמ"מ, עמע"מ משמשים הרבה במונחי האופטיקה והמכוננית, ומוטב לדעתי שלא להוסיף משמעות לשורשים רבי משמעות כמותם.

מ' קיסטר: לא באתי להוסיף משמעות; המשמעות שמדובר בה קיימת ורווחת.

ע' אורנן: בחיבור תרגילים לתלמידים ידוע השימוש בִּמְסִיחַ, שהוא תשובה הקרובה לתשובה הנכונה. מאחר שהדברים נראים לי דומים, אני מציע לקבוע ל־confounder מְסִיחַ.

י' בן-טולילה: הבעיה היא שבמסיח יש רכיב של כוונה. פה הגורם קיים ממילא ואינו נשתל במזיד.

ע' אורנן: זהו גורם המסיח את דעת החוקרים מהפתרון האמתי, והרפואה אינה שונה בעניין זה מן המדעים האחרים.

ש' אירמאי: הִסְחָה היא מונח באופטיקה. לדוגמה: כשקרן אור נכנסת למנסרה בכיוון אחד ויוצאת בכיוון אחר היא מוסחת.

א' טריינין: הצעתי היא גֹרֵם מְסִיחַ. אך בין שזה גורם מסווה, גורם מסיח, גורם שווא או גורם אחר, אני חושב שהמילה גורם הכרחית, ולכן אין לקבל את ההצעות מְעַרְפֵּל, עֲרָפֶלֶן וכד'.

גב"ע צרפתי: ההצעה מסיח טובה בעיניי, אלא שמוטב להחזיר את המונח לוועדה כדי שתדון בהצעה הזאת בכובד ראש.

א' אבנר: גם אני חושב שיש לדחות את הדיון במונח הזה. ראשית, אני מעדיף לקיימו בישיבה בהשתתפותו של המומחה פרופ' מודן. לא יהיה נכון לקבל החלטה בלעדיו; שנית, אין דעתי נוחה מן ההצעות שהועלו.

מ' בר-אשר: אני מקבל את דברי האד' צרפתי ואבנר ומחזיר את המונח לדיון בוועדה.

א' דותן: שאלה לי אל חברי הוועדה: אני מבין שההצעה גביעון נייר ל־paper cup היא בבחינת שינוי קביעה קודמת של האקדמיה סלסילה. מה פשר השינוי ומה סיבתו?

אני מצטרף להצעתו של האד' קיסטר פונדה. השם מתנית איננו טוב, משום שיש במונחי הלבוש מתנייה, וריבויים של שני הפריטים יהיה זהה: מתניות.

ר' סליג: במונחי תפירה ולבוש שבהוצאת האקדמיה המתנית היא battle-dress, 'מעיל קצר שקצהו התחתון במותניים', אך מאחר ש-battle-dress יצא היום מן האפנה, ראינו "לפנות" את המתנית לפארץ'.

א' טריינין: אני מצטרף למתנגדים למתנית. זה מזכיר לי מחלה יותר מאשר פארץ'. בן-ציון פישלר העלה בעבר את ההצעה אפונדה לפארץ' ואפונדית לחגורת הכסף שמתחת לבגדים. ייתכן באמת שהסיומת ית מתאימה כאן יותר, היינו פונדית במקום פונדה.

י' רצהבי: אני תומך בהחלפת השם סלסילה בשם אחר. מהנאמר בירמיהו ו, ט "כבוץ על סלסלות" עולה שהסלסילה היא סל גדול שהבוצר מכניס לתוכו את הענבים. היא לא שימשה מעולם לשתייה, ובינה לבין גביע הנייר המרחק גדול. אינני רואה צורך בסיומת ההקטנה נון, ואני מציע גביע נייר.

א' טל: האסוציאציה של סלסילה היא לדבר מה קלוע, מה שאין כן בגביעון.

ע' אורנן: המילה סלסילה טובה בעיניי, ואינני רואה סיבה להחליפה. יש לדעתי צורך בנימוק כבד משקל כדי להחליף מונח שהתקבל באקדמיה.

מ' בר-אשר: אם אין הערות נוספות, אני מעמיד להצבעה את שלוש ההצעות לפריט הראשון: סלסילה הקיימת, שהוועדה ראתה להחליפה; גביעון נייר, הצעת הוועדה; גביע נייר, הצעת האד' רצהבי.

הצבעה

בעד סלסילה 7 -

בעד גביעון נייר 9 -

בעד גביע נייר 1 -

הוחלט: גביעון נייר (paper cup).

י' זוסמן: אני חושב שיש לשים לב לדברי האד' אורנן. הם מצריכים דיון עקרוני בשאלת החלפתם של מונחים קיימים.

מ' בר-אשר: שינוי החלטות קודמות איננו מעשה של יום-יום, אך לעתים נדרשים שינויים ותיקונים. המילה סלסילה במובן שלפנינו לא נקלטה.

מ' זמלי: אך היא גם לא נדחתה. אנשים ששאלתי - היו שידעו שהשם הוא סלסילות

נייר. גם בספרי הבישול שבדקתי גביעוני נייר נפוצים מסלסילות נייר, אך באחד הספרים שנמצאו בו סלסילות נכתב שנמכרו ממנו למעלה מארבע מאות אלף עותקים. אגב, גם שמות נוספים נמצאו בספרים, למשל כובעי נייר, צלוחיות נייר, עטרות נייר, גביעי נייר, מגז'טים. כשלעצמי אני מעדיפה את המונח הקיים סלסילה, ולו בשל צורתה.

א' דותן: הכרעות המליאה תלויות בהרכב המקרי של החברים המשתתפים בישיבה ומצביעים בה. מונח שיידחה בישיבה אחת עשוי להתקבל בישיבה הבאה, ורק לאחרונה קרה דבר דומה לארוחת קח ולך. לפיכך אני מציע שהנשיאות תשקול לקבוע שכדי לשנות החלטה אין רק צורך בנימוקים כבדי משקל, אלא גם ברוב מיוחס בהצבעה. יתרה מזו, לא הרי מונח דחוי שלא נקלט ולא התקבל כהרי מונח שהאקדמיה חידשה והציבור איננו מודע לו. בזה האחרון הבעיה איננה במונח עצמו, אלא בדרך הפצת החלטות האקדמיה.

א' אבנר: כפי דוברי העברית סלסילה היא סל קטן ששמים בו דברי מתיקה. סלסילה נפטלה לא מפני שלא נקלטה, אלא מפני שאיננה מתאימה.

מ' בר-אשר: את הצעת האד' דותן רשמתי לפניי. אני מעמיד כעת להצבעה את הפריט השני ברשימה. נצביע תחילה על החידוש, הצעת הוועדה מְתַנֵּית, כנגד שתי החלופות מהמקורות – תְּרִיט, פְּנֵדָה.

הצבעה

בעד מְתַנֵּית 2 –

בעד תְּרִיט, פְּנֵדָה – רוב גדול

מ' בר-אשר: נכריע כעת בין השניים. האד' טריינין, האם להעמיד להצבעה גם את הצעתך פְּנֵדָית?

א' טריינין: אין נפקא מינה של ממש בין פונדה לפונדית; אפשר להסירה.

הצבעה

בעד תְּרִיט 7 –

בעד פְּנֵדָה 11 –

הוחלט: פְּנֵדָה (פאוץ').

מ' בר-אשר: למִשְׁבֵּת לא נשמעו התנגדויות או הצעות אחרות. מדברי הרקע אנו למדים שהמונח קנה לו שביטה בציבור. למען הסדר הטוב נצביע גם עליו.

הצבעה

בעד מִשְׁבֵּת (מְנוּעַ) – רוב גדול

הוחלט: מִשְׁבֵּת (מְנוּעַ) (immobilizer).

מ' בר-אשר: אנו עוברים אל קבוצת המילים השנייה, חמש המילים מעולם התרופות. רק אעיר שאין מקום לדעתי לכפל מינוח, וכוונתי למס' 7: capsula – כמוסה, קופסית.

מ' זמלי: הסיומת שנבחרה לתרופות אלו היא הסיומת ית: קפּלִית, לְכִסִּית, קפּסִית וטְבִלִית. הטבליית אמנם נקבעה במונחי הרפואה בשנת התש"ח, אך בדיקה מקיפה של אריזות תרופות ושל עלונים לצרכן ושיחות עם רוקחים העלו שהצורה המשמשת היא טְבִלִיה. הטבליית בטלה בשימוש בשישים.

קפלייה, כאמור בדברי הרקע שלפניכם, היא צירוף של קפסולה וטבלייה. בבדיקה שערכתי התברר שזו אמנם הצורה הנוהגת. אך מאחר שנקבעה טבליית, הוחלט להציע קפליית. אם תחליט המליאה לשנות את החלטתה ולקבל טבלייה, תצטרך גם לאשר קפלייה. מכל מקום ראוי שלא יקרה להן מה שקרה ללחמנייה ולסופגנייה, שלמן התרצי"ג ועד היום צורתן הרשמית לחמנית וסופגנית.

הקופסית התקבלה אמנם במונחי הרפואה כבר בשנת התש"ט, אך איש אינו משתמש בה, ואף במילונים איננה רשומה. היא תובן היום כקופסה קטנה, ולסוג של תרופה איננה מתאימה. לעומת זאת כמוסה שגורה ורווחת.

הלכסנית, המשמשת בעיקר טבליית מציצה, שמה ניתן לה על פי צורתה ההיסטורית. ללכסנית עוד יש היום קיום, אך במרבית העלונים לצרכן תמצאו טבליית מציצה. אני מציעה אפוא לקבוע גם כאן טבלייה חלף לכסנית או לצדה.

מ' בר-אשר: תודה רבה. אני רואה בעדויות על הצורות הרווחות בקרב ציבור הציכנים חשיבות רבה.

א' אבנר: לא נכחתי בשיבת הוועדה שדנה במונחי התרופות, אבל גם כאן אני נאמן לשיטתי: אם מקובלת בציבור צורה שאיננה פסולה מצד הדקדוק, למשל טבלייה במקום טבליית, אין לשנותה.

ר' אלמגור-רימון: אני יכולה להעיד שבפרסומות לתרופות שמגיעות אלינו יש טבלייה, כמוסה ולכסנית.

א' מגד: בסמיכות מקובלת דווקא הסיומת ית: טבליית לעיסה. צורה מעין טבליית לעיסה קשה יותר.

א' דותן: ראשית, אני מציע לקיים הצבעה עקרונית על שאלת הסיומת: ית, הסיומת שהציעה הוועדה, או יָה, הסיומת שבשימוש. דעתי בעניין זה כדעת האד' אבנר: מאחר שאין בסיומת יָה פסול, אינני רואה לסטות מהצורה המשמשת.

שנית, לכסנית נראית לי מיותרת; כפי שאמרה הגב' זמלי, ההסבר לשם הוא היסטורי, וכיום השם אטום. אין לקשור בינה ובין טבליית – או טבלייה – למציצה. אני מציע אפוא טבליית מציצה. אם בכל זאת תחליט המליאה לקבל לכסנית, עדיפה הצורה לוכסנית. אשר ל-capsula, לא ייתכן כמובן שיאושרו שני מונחים. הכמוסה מקובלת, ולכן יש

לאשרה ולמחוק את הקופסית. גם אבקש שיוסבר כיצד הגלולה משתבצת במערך התרופות.
לבסוף, אני מציע למס' 9 טבליית תסיסה במקום טבליית תוססת, על משקל טבליית/טבליית לעיסה (מס' 8).

מ' זמלי: הגלולה מופיעה במונחי הדמוגרפיה, והיא יחודה למעשה לאמצעי למניעת היריון.

י' בן-טולילה: אף ששתי הסיומות – ית, יָה – משמשות הן לשמות תואר הן לשמות עצם, נדמה לי שהסיומת ית רגילה יותר לשמות תואר והסיומת יָה לשמות עצם. לפיכך אם לא תחליט המליאה להתחמק מלכסנית, כהצעתו של האד' דותן, ייתכן שדווקא הסיומת ית עדיפה כאן. לעומת טבלייה או קפלייה, שמה של הלכסנית הוא שם תואר המתאר את צורתה.

ע' אורנג: האד' דותן העלה בעיה עקרונית: איזוהי הסיומת המתאימה כאן, ית או יָה? האד' בן-טולילה המשיך את הדיון בכיוון זה, וזהו אמנם הכיוון שרצוי ללכת בו. נכון לדון בבעיה עקרונית, העתידה להתעורר שוב בעתיד, ולא בפרטי פרטיהן של חמש מילים אקראיות. כדי לעשות זאת ברצינות יש לאסוף תחילה את כל הנתונים ורק לאחר מכן לבוא לידי מסקנות. אין די בחמש מילים כדי לדון בבעיה העקרונית.

מ' בראשר: הצעות ברוח זו חזרו ונשמעו במהלך השנים הן בוועד הלשון הן באקדמיה: להחליט על תבניות ואחר כך לבוא למלאן. לדעתי, בצדק לא הלכה האקדמיה בדרך זו. שאלת היחס בין צורן למשמעות כמוה כשאלת היחס בין משקל למשמעות, ומחקר הלשון הראנו שאין לקשור בין משקל למשמעות. הדיון במינוח הוא בסופו של דבר דיון במילים עצמן, ודיון כזה מעיד על כובד ראש לא פחות מדיון בסוגיה דקדוקית. ברי שאין רע בעריכת מחקר מקיף, אך עד שיימצא בידינו מחקר כזה, נאלץ להסתפק במה שהובא בפנינו.

מ' קיסטר: יש לשים לב שאחד השיקולים להצעת הוועדה טבליית, קפליית הוא קרבת הצליל לסיומת et- במילים caplet, tablet. מצד שני אנו עוסקים בקבוצת מילים שאינן שקופות כלל; לקפליית למשל אין שום קשר לשורש קפ"ל, ולטבליית אין כל קשר לטב"ל. לכן בסופו של דבר לא כל כך משנה אם הצורה היא קפליית או קפלייה.

י' רצהבי: אני מסכים עם האד' דותן שהניקוד לכסנית איננו נכון כאן. לכסנית שקולה במשקל של תכונה: אישה ההולכת באלכסון אפשר לכוונה לכסנית. לפיכך יש לקבוע לכסנית או לוכסנית, כהצעת האד' דותן.

א' טריינין: בלשון, בניגוד למתמטיקה, העיסוק בפרטים מוביל לכלל, ונראה לי שהפרטים ידועים לנו דיים כדי לקבוע עמדה בשאלת טבליית/טבלייה ודומותיה.

הסיומת יֵית מציינת גם הקטנה, ולכן לדעתי הצורה טבלית מתאימה יותר. אשר ללכסנית, אני תומך בהצעת הגב' זמלי והאד' דותן. התואר לכסנית מתאים אולי לאישה פוזלת.

מ' בר־אשר: הגענו לשלב ההכרעה. נצביע תחילה על הסיומת יֵית או יָיה. מאחר שאיש לא הציע לכסנייה, נוגעים דברינו רק לטבלית/טבלייה ולקפליית/קפלייה.

הצבעה

בעד הסיומת יֵית – 3

בעד הסיומת יָיה – 14

הוחלט: טַבְלִיָה (tablet), קַפְלִיָה (caplet).

מ' בר־אשר: נכריע כעת בין כמוסה לקופסית ובין לכסנית או לוכסנית לטבליית מציצה.

הצבעה

בעד פְּמוֹסָה בלבד – רוב גדול

הוחלט: פְּמוֹסָה (capsula).

הצבעה

בעד לְכַסְנִית או לוכסנית – 4

בעד טַבְלִית מְצִיָצָה – 16

הוחלט: טַבְלִית מְצִיָצָה (lozenge).

מ' בר־אשר: למותר לציין שמונח מס' 8 הוא טַבְלִית לְעִיסָה; עליו לא קמו עוררין. המונח האחרון מעולם התרופות הוא טבלייה תוססת. הצעתו של האד' דותן הייתה טבליית תסיסה; אפשר לחשוב גם על טבלייה תסיסה, כלומר תסיסה כשם תואר.

ש' אירמאי: טבלייה תוססת היא טבלייה שתסיסה היא תכונתה, כלומר שהיא עצמה תוססת. לעומת זאת טבליית תסיסה היא טבלייה המשמשת לתסיסה, כשם שטבליית לעיסה היא טבלייה המשמשת ללעיסה. אלה שני דברים שונים לגמרי.

מ' בר־אשר: אם כן, נעמיד להצבעה טבלייה תסיסה במקום טבליית תסיסה, ונכריע בינה ובין הצעת הוועדה טבלייה תוססת.

הצבעה

בעד טבִּלְיָה תּוֹסֶסֶת - 6

בעד טבִּלְיָה תְּסִיסָה - רוב גדול

הוחלט: טבִּלְיָה תְּסִיסָה (effervescent tablet).

א' דותן: בשולי הדיון אני מבקש להעיר הערה באשר לסוגיה העקרונית של הסיומת ה־יה. סיומת זו מצויה אך מעט במקורות. אין זו דרכה הרגילה של העברית, בעיקר לא של לשון המקרא.

מעשה במר זלצמן, התורם להקמת בניין האקרמיה, שבטקס חנוכת הבניין פנה בדבריו אל ראש עיריית ירושלים ואל ראש עיריית תל אביב, שהשתתפו באירוע, ואמר: כבוד ראש עיריית ירושלים, כבוד ראש עיריית תל אביב. מר זלצמן, שתלמיד חכם היה, ידע כי אין במקורות עירייה.

גב"ע צרפתי: פרופ' קאטושו ז"ל העמידני על כך שמאות שנים בקהילות רבות יהודים מדליקים נרות חנוכה מבלי להיזקק לחנוכייה.

מ' בראשר: פרופ' אורה שורצולד הביאה באחד ממאמריה עדויות לחנוכייה מן האיטלקית היהודית דווקא.

ג. קיום הקמץ בנטיית משקל פֶּעַל

הודעת ועדת הדקדוק

היסטוריה, נתונים, שיקולים

א. בישיבת המליאה רמ מיום ח' באייר התשנ"ח התקבלה הצעתו של שי מורג ולפיה במשקל פֶּעַל הקמץ מתקיים, למעט רשימה סגורה של שמות. לא נתקבלה אז החלטה באשר לשמות המרובעים.

ב. ההחלטה שהתקבלה פירושה שאנו פטורים מלפרט רשימת קטגוריות סמנטיות של משקל פֶּעַל שהקמץ בהן מתקיים (עיסוק של אדם או תכונה; כלי ששמו מביע את עושה הפעולה; שמות צמחים ובעלי חיים ששמו מביע את בעל התכונה או את עושה הפעולה).

ג. בדיקה שעשתה המזכירות המדעית העלתה שבשמות בעלי שורש תלת-עיצורי אפשר לגבש רשימה סגורה של שמות שאין הקמץ מתקיים בהם (שמות שבהם המשקל אינו מציין תכונה או את עושה הפעולה), כגון אֵיל, טֹס, אָגס, אָן, סָן. הסיבה היא שמדובר בקבוצה קטנה, ואין להניח שיווצרו עוד שמות כאלה.

ד. אפשרות אחרת היא לקבוע שכל פֶּעַל תלת-עיצורי מקיים את הקמץ (להוציא אֵיל, על פי אֵילות).

ה. ואולם אין מנוס מלכלול בכלל זה גם שמות בעלי ארבעה עיצורי שורש, שכן אחדים מן השמות הללו שייכים בלי ספק למשקל פֶּעַל שהקמץ בו מתקיים (על פי הקטגוריות הסמנטיות שנוכרו), כגון בעלי העיסוק פֶּלְפֶּל, סְרָטָט, פְּרָנָס, טֶלְפֶּן, והמכשירים אֶנְרָר, פֶּנְנָן, עֶרְבֶּל (=מיקסר), צִמְצָם, צִנְתָּר (וקרוב לוודאי שעתידים להתחדש עוד שמות מעין אלח). מהצד האחר יש שמות רבים במשקל זה במרובעים שנראה כי אין מקום לקיים בהם את הקמץ, כגון אֶבְזָר, סַנְדֶּל, אֶרְנָק, אֶבְזָם, סֶפְסֶל, קֶלְמֶר.

אם כן, לצורך השמות המרובעים יש הכרח לחזור להבחנה הסמנטית.

ו. ושמה אפשר לחזור לכלל המקורי ולפשט את הניסוח של הקטגוריות הסמנטיות כך: הקמץ הגדול מתקיים בשמות במשקל פֶּעַל ובמשקל המקביל לו מן המרובעים – אם השמות מציינים את עושה הפעולה או את בעל התכונה, כגון... (בעלי עיסוק); ... (בעלי תכונה); ... (כלים ומכשירים); ... (שמות צמחים ובעלי חיים).

הערה: השם אֶכְר (שהקמץ בו מתקיים) הוצא מן הכלל הזה, ומכאן שהוצאו גם השמות המרובעים במשקל זה, כגון קרקס, שהקמץ בהם מתקצר לשווא.

למליאה מובאות אפוא שתי הצעות החלטה:

א. חזרה להבחנה הסמנטית (סעיף ו לעיל);

ב. קיום הקמץ במשקל כולו, ובכלל זה בכל השמות המרובעים (למעט רשימה סגורה).

נספח: רשימת שמות בעלי ארבעה עיצורים במשקל פֶּעַל

ממאגר המונחים של האקדמיה: אבזם, אבזר, אורר, אמבט, אפנו, אפסר, ארגז, ארנק, ברדס, ברווז, דחסף, דרגש, זמזם, חיזור, חרשף, כונון, כרכר, מדחן, מדפח, נענד, נענע, סנדל, ספסל, סרביל, סרטט, עכבר, ערבז, ערדל, ערסל, ערפד, פענח, פרזל, פרנס, צמצם, צנתר, צרחב, קטרב, קמטר, קנטר, קרטב, קרקש, שחמט, שלדג, שפשף, שרוול, שרשף, תרגם.

ועוד מילים: אֶפְשָׁר, ארנב, חייבר, טבלר, סנדק, ספסר, עמעם, קלמר, קנקל, תרווד.

שמות צמחים ובעלי חיים: אברש, אכסף, אשמן (בעי"ח), בסבג, זרשק, חזרר, חמדל, חרגל, חרדל, טחלב, סחלב, עדעד, ערטל, ערער, קחוון, קרצב, שברק, תחמס (בעי"ח).

שונים: אטלס, אכזב, אלתר, אמתח (אנטומיה), אנטל (כלי לנטילת ידיים), אקדם (פסיכולוגיה), אקטר (מכשיר), הנגר.

מ' בראש: הגב' גונן תציג את הנושא.

ע' גונן: כאמור בדפים שלפניכם, בתחילה נקבעה הגדרה סמנטית להבחנה בין שמות במשקל פֶּעַל שהקמץ מתקיים בנטייתם ובין שמות במשקל זה שהקמץ אינו מתקיים בנטייתם. במליאה רמ התקבלה הצעתו של האד' מורג, ולפיה הקמץ במשקל זה מתקיים, למעט רשימת שמות קצרה. בשמות התלת-עיצוריים נקל בידינו לגבש רשימת חריגים סגורה, אך המצב סבוך בהרבה בגיבוש רשימת השמות המרובעים. לכאורה עלינו לחזור בקבוצה זו להגדרה הסמנטית – המקורית או משופרת – אך אז אנו יוצרים הפרדה מלאכותית בין שמות שלשיים לשמות מרובעים. אנו מציעים אפוא שלא ליצור הפרדה כזאת; או לחזור בשתי הקבוצות להגדרה הסמנטית או לאמץ בשתייהן את הצעת האד' מורג.

א' דותן: אני תומך בהצעת האד' מורג לקיים את הקמץ במשקל כולו, ובכלל זה השמות המרובעים, למעט רשימת שמות סגורה, משני טעמים. את הטעם האחד כבר הזכיר קודם לכן האד' בר-אשר בדיון בסיומות יָה וְיִת: רק בדיעבד הסתדרו משקלים מספר סביב משמעויות מסוימות. הקשר בין משקל ומשמעות בעברית איננו מובהק, ולא כדאי גם מבחינה מתודית להכניס את הסמנטיקה למורפולוגיה. הנימוק השני מעשי: בין השמות המרובעים מספר לא קטן של מילים שנטייתן מסופקת, ואינני מעוניין להשאיר בידי כל אדם את ההכרעה אם לקיים את הקמץ או לא; זוהי החלטה שעל האקדמיה להחליט, גם אם רשימת החריגים שתיקבע תהיה ארוכה.

י' מנצור: גם בעיניי טובה יותר הצעתו של האד' מורג, אך אפשר לדעתי למצוא נוסחת פשרה: לקבוע שהקמץ מתקיים במשקל כולו, כולל השמות המרובעים, למעט רשימה סגורה שהמשותף לכל שמותיה שאינם מציינים תכונה או עושה פעולה.

מ' קיסטר: אם תשימו לב לרשימת השמות המרובעים שהובאו בנספח, תיווכחו כי רבים מהם מקורם זר. נראה שניתן לגבש רשימה סגורה פחות או יותר, ויש לקוות שהיא לא תגדל הרבה עם הזמן.

א' אלדר: גם אני תומך בהצעת האד' מורג שלפיה הקמץ מתקיים במשקל כולו, ונראה לי שרשימת החריגים יכולה להיות מצומצמת מאוד. כפי שאמר האד' קיסטר, מרבית השמות המרובעים במשקל זה אינם עבריים במקורם; חלקם שמות חדשים. לפיכך לרובם אין מסורת נטייה מאוששת במקורותינו, ואינני רואה מדוע לא לקבוע כי השמות כולם ייטו בקיום הקמץ. רשימת החריגים הסגורה תוכל לכלול רק את השמות השלשיים המעטים, כגון אוור ואייל, שיש עדות במסורת להתקצרות הקמץ בנטייתם.

ש' מורג: אני רק מבקש להעיר כי עדיף לכנות את השמות בעלי ארבעת עיצורי השורש שמות רְבָעִיִּים, לא מרובעים.

ש' אירמאי: לאן שייכת המילה שֶבֶת?

מ' בר-אשר: מילה זו עומדת לעצמה. בנטיית היחיד שלה תמצא דגש בתי"ו – שֶבֶתוּ – ובנטיית הריבוי הקמץ מתקצר לשווא – שֶבֶתוֹתִי. אם אין הערות נוספות, אנו מגיעים להצבעה. נראה שההצעה לקיים את הקמץ במשקל כולו, כולל השמות הרבועיים, זוכה לתמיכה נרחבת.

הצבעה

בעד ההצעה לקיים את הקמץ במשקל פֶּעַל כולו – פה אחד

הוחלט לקיים את הקמץ במשקל פֶּעַל כולו, ובכלל זה השמות הרבועיים.

ע' גונן: על המליאה להנחות את המזכירות המדעית בקביעת רשימת החריגים: כמה מצומצמת או נרחבת תהיה רשימה זו?

מ' בר-אשר: הלך הרוחות במליאה הוא לצמצם את הרשימה ככל האפשר.

א' דותן: הרשימה יכולה להיות מצומצמת כדי חריג אחד בלבד: במקרא מצינו אֵילֹת השדה – לפי כללי האקדמיה אֵילֹת – ובשל הקשר בין אֵילִים לאֵילֹת הצורה היא אֵילִי. אינני רואה להוסיף על השם אֵיל חריגים נוספים.

תגובת רשימת חריגים מצומצמת סגורה, והסעיף יועבר לוועדת הדקדוק לבדיקה מחודשת.

[הערת העורך: הכלל נדון שוב בישיבת המליאה רמח].

ד. הגרוניים בפועל

מ' בר-אשר: לכללי הגרוניים בפועל שלושה פרקים עיקריים: (א) תשלום דגש; (ב) שינויי תנועות בסביבת העיצורים הגרוניים; (ג) השוואים. על מקצת הסעיפים וניסוחם נתקבלו השגותיו, הערותיו והארותיו של האד' דותן. דומה אני שלא נספיק היום אלא לדון בשני הפרקים הראשונים.

הודעת ועדת הדקדוק

כללי נטיית הפעלים בעלי העיצורים הגרוניים נידונו בישיבות ועדת הדקדוק במחצית השנייה של שנת התשנ"ח ובראשית שנת התשנ"ט. מקצת הכללים הכלולים כאן נתקבלו בעבר בישיבות המליאה.

יצוין כי השיטה שהכללים מובאים בה ממשיכה את הדרך שהותוותה בניסוח כללי נטיית הפועל בגורת ל"א, חיינו: תיאור כולל ומקיף של הנטייה.

ועדת הדקדוק דנה רק בסעיפים, במילים או בהערות שנדרשה בהם החלטה (חללו מסומנים כאן בסימן *), ואילו הכללים האחרים התקבלו בלא דיון. הכללים שכבר אושרו במליאה סומנו בסימן +.

א. תשלום דגש

1+. תשלום דגש בבניינים פיעל, פועל והתפעל
 אלה הכללים לתשלום דגש בבניינים חדגושים – פִּעַל, פִּעַל וְהִתְפַּעֵל – ובמשקל פִּעוּל:
 (1) לפני אל"ף ורי"ש תנוקד פ' הפועל לעולם בתנועה ארוכה.*
 (2) לפני ח"ית תחיה פ' הפועל לעולם בתנועה קצרה.**
 (3) לפני ח"א ועי"ן תחיה פ' הפועל בתנועה קצרה בבניינים פִּעַל וְהִתְפַּעֵל ובמשקל פִּעוּל, ובתנועה ארוכה (חולם חסר) בבניין פִּעַל.

** גם בשם מאוס פ' הפועל מנוקדת בצירי.

*** גם בפועל אָחַר (ובשם העצם אָחור) מנוקדת פ' הפועל בחיריק.

2. תשלום דגש בבניין נפעל

בבניין נפעל בעתיד, בציווי, בשם הפועל ובמשקל הפעלות התחילית מנוקדת בצירי לפני פ' הפועל גרונית (=אחח"ע) או רי"ש, כגון יִאָמֵר, תִּתְחַרֵּט, תִּתְחַרֵּט, תִּתְחַשֵּׁב, תִּתְחַנֵּוֹת, תִּתְחַנֵּוֹת.

הערה: • בפועל לְחָנוֹת נוהגים לחשמיט את ה"א תבניין.

ע' גונן: כאמור בדברי המבוא, השיטה שנקטנו במסמך שלפניכם היא שיטת התיאור המלא והמקיף שנקטה גם בתיאור כללי הנטייה של גזרת ל"א. מסיבה זו תמצאו כאן אלה לצד אלה – כללים ברורים ופשוטים שאינם דורשים הכרעה לצד סוגיות סבוכות בהרבה.

בין הבעיות שוועדת הדקדוק נתייגעה בהן הרבה הייתה בעיית המינוח והניסוח: האם לנקוט מונחים מדעיים או להעדיף משיקולים דידקטיים ופדגוגיים מונחי "בית ספר"? למשל, בעיה קשה התעוררה בפרק השלישי על השוואים – שלא יידון היום – ולא נמצא פתרון אלא להשתמש במונח שווא מרחף ולהגדירו.

מ' בר-אשר: בכללי תשלום הדגש הושאר על כנו הנוסח הישן, ובו מדובר בתנועות ארוכות וקצרות. לא נכחתי בחלק משייכות הוועדה שדגו בכללים, אולם ברי שגם בעברית הטברנית אין התנועות מציינות כמות אלא איכות. גם בשיקולים דידקטיים אין כדי להצדיק את הנוסח הקיים, ולכן ראוי לדעתי למצוא לשון אחר.

ג' בירנבאום: המדקדק ר' יוסף קמחי, טובע המונחים, השתמש בתנועות גדולות וקטנות.

א' דותן: ראשונה השגותיי הייתה על המינוח הנקוט, כגון תשלום דגש (נכון יותר: תמורת הכפלה) ושווא מרחף. אינני סבור שמכבודה של האקדמיה להשתמש במונחי בית ספר. האקדמיה היא מוסד אקדמי, ואל לנו להשתמש במינוח שאנו יודעים שהוא מופרך. כשיעובדו הדברים לבתי הספר אפשר יהיה לנסחם אחרת; כך נהגנו גם בעבר. דבריי אלה יפים גם לתנועות ארוכות וקצרות ולתנועות גדולות וקטנות. הפתרון הוא לפרט את התנועות; אין זה ארוך בהרבה לומר 'קמץ, צירי וחולם' מלומר 'תנועה ארוכה' או 'תנועה גדולה'.

ע' אורנן: גם דעתי אינה נוחה מן הניסוח. הכללים הם כללים פונולוגיים, אך מנוסחים ניסוח מורפולוגי. למשל, סעיף 1(3) בכללי תשלום הדגש איננו צריך להזכיר בניינים ומשקלים. עליו להביא את הכלל שלפני ה"א ועי"ן התנועות פתח וחיריק אינן משתנות בעוד שהקיבוץ משתנה לחולם. הסברת תופעות הלשון העברית בכלים פונולוגיים עדיפה בבירור ממתן הסברים מורפולוגיים, והצעתו של האד' דותן, לפרט את התנועות במקום להשתמש במינוח שגוי, טובה.

א' אלדר: על כללי תשלום הדגש אין מחלוקת, והדיון העקרוני נסב סביב המינוח, כלומר סביב הגישה והשיטה. ישנן שיטות מספר, ועלינו לבחור בראש ובראשונה את

השיטה המתאימה לצרכינו. דרכה של תורת הניקוד בעברית, המיועדת לצורכי לימוד והוראה, שהיא מערבת את תורת ההגה בתורת הצורות, סינכרוניה ודיאכרוניה. הטעות היא שהמושגים תנועה ארוכה וקצרה לקוחים מתורת ההגה ולא מתורת הניקוד. בתורת הניקוד משתמשים לתיאור התופעות בתנועה גדולה וקטנה.

אם מקבלים את התפיסה הבלשנית החדשה של האד' אורנן, הגישה הפונולוגית, ברי שאין מקום למונחים תנועה גדולה וקטנה. אך אם תורת הניקוד היא השיטה הנקוטה, אלה שמות סוגיים מצוינים. בבלשנות ימי הביניים אין זיהוי מוחלט בין תנועה גדולה וקטנה ובין תנועה ארוכה וקצרה. ר' יוסף קמחי, שהזכיר האד' בירנבאום, אומר במפורש שתנועה גדולה היא לעתים ארוכה ולעתים קצרה. בדרך כלל מאריכים בהן, אך לא תמיד. בתנועה קטנה, הוא אומר, אין בדרך כלל שיהוי, היינו הארכה, אך כשההברה מוטעמת, בדרך כלל הטעמת מלעיל או הטעמת משנה, מאריכים בה.

מ' בר-אשר: אולי יועיל כאן השימוש במרכאות, היינו תנועה "גדולה" ותנועה "קטנה".

ש' מורג: לא כך ייפתר הבלבול בבתי הספר.

ע' אורנן: אין ספק שהמונחים תנועות גדולות וקטנות, המסורים לנו בספרי הדקדוק והמושרשים במסורתנו, טובים מן המונחים תנועות ארוכות וקצרות. הבעיה היא בעיה מתודית. אפשר לצרף הערה שהשימוש בתנועות גדולות וקטנות אינו בא לציין הבדלי אורך, אלא נובע מהצורך להבחין בין שתי קבוצות התנועות.

י' בן-טולילה: גם אני סבור שאין להחליף מונחים מושרשים. המרתם תגרום לבלבול. אבל רציתי להעיר שאם באים לבחון את תופעת תשלום הדגש מבחינת השינויים בתנועות על פי טרפו התנועות, רואים שהמשותף לשינויים הוא קבלתן של תנועות מרכזיות יותר. תנועות ממורכזות או בינוניות הן תוצאת תשלום הדגש.

י' ייבין: המונח תנועות גדולות וקטנות הוא מונח מקובל, גם אם איננו מדויק. אפשר אפוא להקדים ולומר: 'התנועות הגדולות הן אלה ואלה; התנועות הקטנות הן אלה ואלה'.

יש לציין כי הזיהוי בקרב התלמידים בין תנועות גדולות וקטנות לתנועות ארוכות וקצרות איננו טעות גדולה. פעמים רבות הוא נכון. אף כי יש שתנועות קטנות מתארכות, אין בכך לסתור את התאוריה כולה.

א' דותן: הדיון על אורך התנועות הוא בור בלי תחתית, ואינני מציע להיכנס אליו. הצעתי פשוטה: את המונחים תנועות גדולות, ארוכות וכיוצא בהן לא נכניס לכללי האקדמיה. לא נאה לנו להשתמש במונחים שאנו יודעים כי אינם מתאימים. אין לנו כאן כל צורך בביטוי מכליל. ניסוח כגון 'לפני אל"ף ורי"ש תנוקד פ' הפועל בקמץ, בצירי או בחולם' איננו מסובך.

ע' אורנן: אני עומד על דעתי שאין צורך בעירוב תורת ההגה בתורת הצורות. אני מוכן להעלות את הצעתי על הכתב ולהציגה בפני המליאה. אני מבקש שההצבעה תידחה.

מ' בר-אשר: שמענו חמש הצעות; ארבע מהן הצעות מינוח, והן: (א) תנועות ארוכות וקצרות, כניסוח שקיבלה האקדמיה בעבר; (ב) תנועות גדולות וקטנות, כמסורת הקמחיים; (ג) תנועות "גדולות" ו"קטנות"; (ד) פירוט התנועות בלא שם מכליל; ההצעה החמישית היא בקשתו של האד' אורנן לדחות את ההצבעה ולתת לו הזדמנות להציג את תורתו בפני המליאה. אינני רואה מדוע לא להיעתר לבקשה. למען הסדר הטוב תוגש תחילה ההצעה לוועדת הדקדוק. בלאו הכי נראה שהסעיף חוזר אליה. נעבור אפוא לסעיף השני.

ב. שינויי תנועות בסביבת העיצורים הגרוניים הודעת ועדת הדקדוק (המשך)

תנועה הבאה לפני גרונית או אחריה, יש נטייה להנמיכה. משום כך באה לעתים תנועת פתח בקרבת גרונית, לעומת חיריק, סגול או צירי בצורה מקבילה בלא גרונית. כמו כן באה תנועת סגול בקרבת גרונית, לעומת חיריק בצורה בלא גרונית. הכללים שלחן באים לקבוע את תחולתה של התופעה בצורות הפועל השונות.

1. ניקוד התחילית בבניין קל עתיד לפני פ' הפועל גרונית
א. (1) בבניין קל במשקל יפעול אותיות ית"ן והל' בשם הפועל מנוקדות בפתח לפני הח"ע, כגון יְהַרְס, תְּחַשְׁבֵי, יְהַדֵּף*, יְחַשְׁף*, יַעֲמֹד;
כך גם בפועלי ל"י שפי הפועל שלהם עי"ן**, כגון יַעֲשֶׂה.
(2) במשקל יפעל אותיות ית"ן מנוקדות בסגול, כגון תְּהַדֵּר, יְחַפֵּס, יַעֲשֶׂן.
התחילית אל"ף מנוקדות תמיד בסגול, כבפעלים שפי הפועל שלהם אינה גרונית.

* במקרא: יְהַדֵּף, יְחַשְׁף.

** על פועלי ל"י שפי הפועל בהם הי"ח ראה סעיף ג.

ב. בבניין קל אותיות ית"ן מנוקדות לפני פ' הפועל אל"ף בסגול, כגון יַאֲסֹף, תַּאֲסָפִי, לַאֲסֹף;
יַאֲרֹךְ, יַאֲרָכוּ.
במקרא: תַּאֲסָפִי, יַאֲסָפוּ, אבל: יַאֲרָבוּ.

ג. פועלי ל"י שפי הפועל שלהם הי"ח
(1) בפועלי ל"י שפי הפועל שלהם היא הי"ח – אותיות ית"ן מנוקדות בסגול או בפתח, כגון יְהַמְּתָה, יְהַמְּתָה.
(2) הלמ"ד בשם הפועל מנוקדת בפתח, כגון יְהַמְּוֹת, יְהַמְּוֹת.
(3) בפעלים לחיות, לחיות אותיות ית"ן והל' בשם הפועל מנוקדות בחיריק, כגון יְהַיְתָה, תְּהַיְתָה, לְהַיְתוּ.

2. *ניקודה של נוי"ן הנפעל (בעבר ובהווה) לפני פ' הפועל גרונית בבניין נפעל הנוי"ן הבאה לפני פ' הפועל גרונית מנוקדת בדרך כלל בסגול, כגון נָחֶשֶׁב, נַעְמָד. יוצאים מכלל זה:

- א. בפעלים נַעְנָה, נַעְשָׂה הנוי"ן מנוקדת בפתח.
  - בצורת הנסתרת (כשעי' הפועל מנוקדת שווא) עדיפה הצורה בסגול: נַעְשָׂתָה, נַעְנָתָה.
  - ב. בפועל נִהְיָה – הנוי"ן מנוקדת בחיריק.
- הערה: בגזרת עיו ויעי' הנוי"ן באה בהברה פתוחה, והיא מנוקדת בחיריק או בצירי כתשלום דגש: יָהָר, נָחַס, נָעוּר, נָאוֹת (וראו לעיל תשלום דגש).

3. ניקוד התחילית בבניין הפעיל בעבר לפני פ' הפועל גרונית בבניין הפעיל בעבר התחילית שלפני אחי"ע מנוקדת בסגול: הַעֲבִיד, הַחֲבִיאוּ.

הערה למנסחים: בניסוח הסופי אפשר לכלול את בניין נפעל ואת בניין הפעיל בכלל אחד, לדוגמה: בבניין נפעל בעבר ובהווה ובבניין הפעיל בעבר התחילית שלפני אחי"ע מנוקדת בסגול: נִהְרַס, נִחְשָׁב, הַעֲלִים, הַחֲבִיאוּ. הערה: בבניין נפעל פעלים אחדים מנוקדים בפתח...

4. *ניקוד התחילית בבניין הופעל לפני פ' הפועל גרונית בבניין הופעל התחילית הבאה לפני אחי"ע מנוקדת בקמץ קטן או בקיבוץ, כגון הַעֲמָד, הַעֲמָדוּ.

דוגמאות הנטייה:

הַעֲמָד, הַעֲמָדָה; מַעֲמָד, מַעֲמָדִי; יַעֲמַד, יַעֲמָדוּ
הַעֲמָד, הַעֲמָדָה; מַעֲמָד, מַעֲמָדִי; יַעֲמַד, יַעֲמָדוּ.

5. *+ תנועת עי' הפועל בבניין קל בעתיד ובציווי בפועלי עי' הפועל גרונית אין העיצור הגרוני בעי' הפועל מחייב נטייה במשקל פִּעַל בבניין קל עתיד. לפי זה: ימחק וגם ימחק.

6. * תנועת פ' הפועל בציווי נוכחת ונסתרים בבניין קל בפועלי עי' הפועל גרונית בבניין קל פ' הפועל מנוקדת בפתח בצורות ציווי נוכחת ונסתרים – כשעי' הפועל גרונית, כגון מַחְקִי, שְׁאֵלוּ.

יוצאים מכלל זה פועלי פ' הפועל אל"ף, שפי' הפועל מנוקדת בהם בסגול, כגון אֶחָזוּ. אין הדברים אמורים בפועלי ל"י.

7. תנועת עי' הפועל בבניין קל בעתיד ובציווי בפועלי ל' הפועל גרונית בבניין קל בעתיד ובציווי – פועלי ל' הפועל גרונית באים במשקל פִּעַל, כגון יִבְהֶה, פִּתַח, שְׁמַע, יִשְׁנָא (קמץ במקום פתח בהברה פתוחה).

במקרא גם טִבַּח (בראשית מג, טז), אסלוח (ירמיהו ה, ז; לפי הכתיב).

8. צורות בינוני נקבה המסתיימות בתי"ו בצורות בינוני נקבה המסתיימות בתי"ו לפני ל' הפועל החי"ע מנוקדות עי' הפועל ול' הפועל בפתח, כגון נוֹגַחַת, נִפְתַּחַת, מְשַׁעֶת.

* + נטיית פועלי ל"יא נדונה בנפרד.

9. ניקוד ע' הפועל לפני ל' הפועל החייע בצורות נוכחות ונסתרות בעתיד ובציווי בצורות העתיד והציווי המסתניימות בִּנְה (צורות הנוכחות והנסתרות) – שברגיל (כאשר ל' הפועל אינה גרונית) ע' הפועל מנוקדת בחן בצירי – ע' הפועל שלפני ל' הפועל החייע מנוקדת בפתח.

למשל: תִּדְעָנָה (לעומת תִּשְׁבְּנָה), תִּפְתְּחָנָה (לעומת תִּפְתְּבָנָה*) תִּרְעָנָה (לעומת תִּרְעָנָה), שְׂמֹחָנָה (לעומת סִפְרָנָה), תִּתְמַחְמָחָנָה (לעומת תִּתְגַּלְגְּלָנָה).

* + ניקוד ע' הפועל בצירי בבניין נפעל מותר בגורת השלמים.

10. התנועה לפני החייע סופית

א. + ניקוד ע' הפועל לפני גרונית סופית

בזמן עבר, עתיד, ציווי ומקור – ע' הפועל שברגיל (כאשר ל' הפועל אינה גרונית) מנוקדת בצירי – כשהיא באה לפני החייע בסוף מילה אפשר לנקדה בפתח ואפשר לנקדה בצירי ואחריו פתח גנובה. דוגמות: שְׂמַח, שְׂמִיחַ; חָרַע, חָרַע; יָאָרַח, יָאָרַח; יְתַמְחֵמָה, יְתַמְחֵמָה; שְׂמַח! שְׂמִיחַ!; לְחַמְנֵעַ, לְחַמְנֵעַ.

ב. כלל משלים לעניין הפתח הגנובה

בסוף המילה ל' הפועל החייע מנוקדת בפתח גנובה כאשר ע' הפועל אינה בתנועת a (כלומר כשהיא מנוקדת בחיריק, בחולם, בשורוק או בצירי), כגון יְשְׂמִיעַ, לְשַׁלַּח, פְּתוּחַ, תְּמַחֵ.

11. * תנועת ע' הפועל בפועל ע' הפועל ולי הפועל רי"ש

הערה: בפועל, כשע' הפועל או ל' הפועל היא רי"ש, יש הנוקטים צורות מלומדות בפתח בע' הפועל, כגון סָרַב, בָּרַךְ, שָׂרַת, תָּאָר.

האמור כאן ייתוסף כהערה לכלל בספר ההחלטות (סעיף 3.1.4) על אודות תנועת ע' הפועל בפועל עבר.

א' דותן: אני מציע להשמיט את פסקת המבוא. אין היא נחוצה, אך יש בה כדי לסבך. המינוח – הנמכת תנועות – גם אינו עולה בקנה אחד עם המינוח של "תשלום הדגש". זאת ועוד: זו פסקה הבאה להכליל וסופה שהיא כובלת.

ע' אורנן: נהפוך הוא. בדרך כלל קובלים על שהדקדוק הוא מערכת בלתי מובנת של גזרות. והנה באה האקדמיה ומנסה להסביר את הכללים. דווקא פסקה זו אין להשמיטה.

א' אלדר: פסקת הכללה ברמה פונטית רצויה כשהיא מדויקת, אך הפסקה שלפנינו מיותרת. היא אינה עונה על עיקר הבעיה: ברור לכל בר בי רב שתנועה הבאה בסביבת עיצור גרוני יש נטייה להנמיכה. השאלה היא אם החיריק מונמך לסגול או לפתח, למשל אם יש לומר נְעֻשְׁתָּה או נְעֻשְׁתָּה, ולשאלה זו לצערנו אין לנסח כלל. ההקדמה הקיימת אינה מעלה ואינה מורידה.

ע' גרין: אם תושמט ההקדמה על הנמכת התנועות, יוכל גם תשלום דגש להיחשב עם שינויי תנועות בסביבת הגרוניים.

א' אלדר: הצגת הדברים והחלוקה לפרקים ולסעיפים הן פועל יוצא של הבחירה בגישה מסוימת – במקרה דנן הבחירה במסורת הוראת הדקדוק העברי. אין ספק שתשלום דגש הוא סעיף מסעיפי הפרק על שינויי תנועות בסביבת הגרוניים. הסיבה שכאן הוצגו כללי תשלום הדגש בפרק נפרד היא שנושא זה נלמד בדרך כלל בנפרד.

א' דותן: אם הסעיף הקודם חוזר לוועדת הדקדוק, ראוי להחזיר אליה גם את הסעיף הזה. זהו למעשה עניין אחד. אי אפשר שהכללים ידברו בשתי לשונות. לגופם של כללים, סעיף 1 מדבר רק באותיות ית"ן ובלמ"ד של שם הפועל. מדוע שלא להוסיף לצד הלמ"ד גם את אותיות היחס בי"ת וכ"ף?

ע' גונן: הלמ"ד נתפסה כחלק משם הפועל. הבי"ת והכ"ף דינן כדין וי"ו החיבור. כידוע אין שוויון בין כללי למ"ד היחס בשם הפועל ובין כללי בי"ת וכ"ף היחס.

א' דותן: השאלה איננה שאלת מעמדן של צורות המקור. אני מבקש למנוע טעות שעלולה לנבוע מפירוש לא נכון של נוסח הכלל שלפנינו. אדם שיקרא שהאותיות ית"ן והלמ"ד בשם הפועל מנוקדות בפתח, עלול להסיק שבאותיות היחס בי"ת וכ"ף המצב שונה.

ע' אורנן: הניסוח צריך להיות מכוון לעיצורים ולא לאותיות; עיצורים גרוניים, לא אותיות גרוניות. כך למשל צריך נוסח סעיף 10(א) להיות: 'ניקוד ע' הפועל לפני גרוני סופי'.

אגב, סעיף 10(ב) עוסק בכלל משלים לעניין הפתח הגנוב' ולא בפתח גנובה. מקור המונח פתח גנובה באמונה – שאין לה היום מקום – שהייתה שם אות שנגנבה. לעומת זאת המונח פתח גנוב, כלומר פתח הנאמר בחטיפה, מתקבל על הדעת.

א' אלדר: אין מנקדים עיצורים; עיצורים הוגים. את האותיות מנקדים, ולכן האות היא גרונית.

מ' בראשור: באין הערות נוספות תינעל הישיבה, והדין בגרוניים בפועל ימשך בישיבת המליאה הרגילה הבאה.